

DODATEK I.

PŘEHLED DĚJIN BANKY A BANKOVNÍ POLITIKY RAKOUSKÉ.

A. Cedulové bankovníctví.

Banka Rakousko-uherská, jediná banka cedulová v celé říši, jest podnik akciový. Byla založena pode jménem „C. k. privilegované banky národní“ r. 1816 za neblahých poměrů finančních. Ačkoliv totiž r. 1811 dřívější v ceně hluboko kleslé peníze papírové (bankocetle) dle poměru 100 : 500 se zaměnily za t. zv. směnné listy (Einlösungsscheine, t. zv. měna vídeňská, „šajny“), přece za krátko i tyto nové peníze papírové opět povážlivou měrou se rozmnožily vydanými t. zv. listy anticipačními. Nové bance (zřízené dle císařského patentu z 1. června 1816, v život uvedené 1. července téhož roku, první definitivní statut z 15. července 1817) bylo uloženo, aby jménem státu a na účet jeho provedla vzetí těchto opětně v ceně kleslých peněz papírových z oběhu a záměnu jich za své bankovky, za kterýmžto účelem jednak drahým kovem, jednak státními dlužními úpisy od státu měla dostávatí zálohy.

Způsoby, jakými změna tato vskutku se provedla, byly zprvu několikrát změněny; největší část vzata jest z oběhu tak, že banka na základě úmluvy se státem ze dne 3. března 1820 provedla výměnu šajnů za své bankovky v t. zv. konvenční minci splatné v poměru 250 za 100, což ukončeno bylo formálně teprve r. 1858.

Avšak mimo to vstoupila banka ještě v jiná obchodní spojení se státem. Eskontovala totiž pro stát t. zv. poukázky na centrální kassu státní (Staatscentralkassenanweisungen), které byly vždy za 3 měsíce splatny. Jelikož poukázky splatné vždy hned novými se zaměnily, nabyl tento dluh státu u banky povahy stálého dluhu. — Vůbec pak neustále stoupala výška úvěru, který banka státu v tom směru povolovala; kdežto ještě r. 1822 stát nesměl na základě poukázek těch najednou bance býti dlužen než 6 mill. zl., zvyšoval se tento obnos vzájemnými úmluvami banky a státu neustále. Koncem r. 1847 činil oběh bankovek 218·9 mill. zl. Ale když r. 1848 následkem vnitřních nepokojů a zápletek v Itálii bankovky k výplatě houfně se vraceti počaly, tedy v máji r. 1848 předem povinnost banky k výplatě se obmezila (jen do 25 zl. pro

osobu) a brzy na to se úplně zrušila. Zároveň vydaly se bankovky na 1 a 2 zl. jako náhrada za mince šmahem z oběhu mizící. Z toho tedy zjevno, že neblahé poměry, v jakých banka tato r. 1848 se ocitla, způsobeny byly nepoměrem, v jakém nenormální emise bankovek (viz výše) byla k emisi normální. R. 1849 přistoupil k oběhu bankovek čtverý druh státovek, mezi nimi i pokázky mincovní na místo drobných z oběhu vymizelých.

Po r. 1850 nastaly opravdové pokusy o odstranění nesměnitelnosti a nuceného oběhu, i dospělo se tak daleko, že r. 1858 skutečně počalo se s výplatou bankovek. Ale banka ještě jednak nedosti byla upevněna, jednak přišla v to hned počátkem r. 1859 hrozivá situace politická, jejíž následek byla potom válka r. 1859, takže musila za krátko nesměnitelnost opět nastati.

Nové pokusy o upravení poměrů nastaly r. 1862; dne 2. prosince 1862 byla v říšské radě nová akta bankovní (Plenerova) přijata a dne 6. ledna 1863 dostalo se jí císařské sankce. Touto aktou prodloužilo se privilegium banky až do 31. prosince 1875 a upravil se poměr dluhů státních u banky. Dluh státu obnášel tehda 221 mill. zl., z nichž vyloučilo se 80 mill. zl., které měly jako nevypověditelná půjčka potrvati až do vypršení privilegia. Pro zbytek měly nastati splátky, které r. 1867 měly býti dokonány, a v též rok banka měla počíti s výplatou. I bylo bance v aktě samé slíbeno, že jedině ona smí vydávati nezúročitelné, na majitele znějící noty.

Tu však nastala r. 1866 válka rakouskopruská, následkem čehož stát, porušiv privilegium bance dané, počal vydávati státovky, prohlásiv zároveň dosavadní bankovky po 1 zl. a 5 zl. za státovky, čímž dluh svůj u banky až na obnos výše zmíněných 80 mill. zl. shladil.

V narovnání s Uhry r. 1867 nebyl poměr dluhu 80 millionového upraven, i byl pak předmětem sporů mezi vládami obou částí říše.

R. 1873, když nastala krise, všeobecná nedůvěra a veliká shánka po penězích, byly články bankovní akty týkající se výše úhrady na čas suspendovány a stanovený kontingent 200 mill. neuhrazených bankovek překročen. Při novém narovnání s Uhry r. 1878 bylo jméno banky změněno v název „Rakousko-uherská banka“ a zaveden ve správu banky potom dualismus, že jsou ve Vídni a v Pešti t. zv. hlavní ústavy (Hauptanstalten), každý se zvláštním

říditelstvím, které však oba generální radě společné jsou podřízeny. Říditelstvím hlavních ústavů podřízeny jsou filiálky bankovní a t. zv. pobočné závody banky. Konečně ustanoveny modalitty o splacení dluhu 80 mill. zl. v ten způsob, že z výdělku banky, který převyšuje 5‰, polovice oběma částem připadne (§ 102. priv.) a tato polovice odpisuje se ke splacení dluhu.

Na obsazení míst vedoucích osob jest vyhrazen moci veřejné značný vliv.

Obor obchodů, jichž provozování jest bance vyhrazeno a dovoleno, vyvinul se jen postupně. Původně měla jenom z přebývajících hotovostí (disponible Barschaft) provozovati eskontní a hypoteční obchod; později přibyl lombardní (omezený zase prvotně jen na státní papíry), deposit k uschování a girový obchod (jen pro vídeňské akcionáře).

Nyní jest banka oprávněna eskontovati a reeskontovati směnky (nejdelší až 3 měsíční aspoň s 2 podpisy) a warranty, cenné papíry k zástavním obchodům banky připuštěné a jejich kupony, přijímati deposita k uschování a správě, poskytovati zápůjčky zástavní na drahé kovy, na cenné papíry a na směnky nejdéle do 6 měsíců v tuzemsku splatné, provozovati obchody girové a kontokorrentní, vydávati poukázky na vlastní pokladny, kupovati stříbro, zlato a směnky i cheky cizozemské ve drahém kovu splatné, obstarávati inkasso cizích pohledávek i za hranicemi, kupovati nebo prodávati drahé kovy a cenné papíry na cizí účet i za hranicemi a udržovati za hranicemi aktiva ku provozování těchto obchodů potřebná, konečně i poskytovati zápůjčky hypotekární a vydávati k tomu cíli (prodávati) listy zástavní (v samostatném oddělení hypotečním). Obchody s finanční správou státní nejsou sice zásadně vyloučeny, avšak na druhy a způsoby určité obmezeny, které nejsou povahy pro normální působnost banky nebezpečné.

Předpis o úhradě byl změněn novým statutem v ten způsob, že zavedl čl. 48. soustavu dvoupětinovou ($\frac{2}{100}$ vydaných bankovek kryty zlatem nebo stříbrem) s dalším obmezením, že, když suma neuhrazených bankovek sumu 400 mill. K převyšuje, banka povinna jest platiti z přebytku 5‰ daň, jejíž způsob vypočítávání pro rata temporis et quanti jest ve statutu předeapsán. Daně té užívalo se k odpisování dluhu původně 80 millionového, který byl

31. prosince 1899 sumou 60 mill. K splacen, 28 mill. K na účet rezervního fondu odepsáno a 60 mill. K zůstalo až do vypršení privilegia jako nezúročný dluh. Do úhrady bankovní počítají se dle stanov eskontované směnky, warranty a efekty, dále dle stanov zástavou hrazené drahé kovy, cenné papíry nebo směnky, zakoupené splatné efekty, kupony a směnky na cizí místa. Dokud nedojde k závazné výměně bankovek za kov, dovoleno jest až do 60 mill. K čítati směnek zahraničních a ve zlatě směnitelných zahraničních bankovek do úhrady kovové.

B. Ostatní banky.

Oficiální terminologie rakouská užívá slov „banky“ a „úvěrní ústavy“ promiscue protivou k zastavárnám, pojišťovnám, spořitelnám, záložnám atd., takže název ten připadá jen podnikům úvěr a platy sprostředkujícím, založeným buď ve formě akciové nebo ve formě podniku veřejného (prakticky: zemského). Zůstáváme-li stranou pokusy stol. 18. (Bancoinstitut z r. 1703, vídeňská městská banka 1706, „Universalbankalität“ 1714), jež vesměs v podstatě byly jen dočasně orgány sloužícími prospěchům finanční správy, můžeme pozdější útvary – i dle historického pořadí vzniku – rozdělit takto:

1. Svěpomocné podniky stavovské. (Pokusy o zemskou banku českou r. 1790 a projekt reální banky hypoteční české r. 1844 se neprovedly; jedině proveden „stavovský ústav úvěrní“ v Haliči 1841 dle vzoru pruských rytířstev.)

2. Akciové banky. Počínají se – nehledíc k „cedulové bance“ – vyvinovati v území nynějšího Předlitavska r. 1853 zřízením „Dolnorakouské eskomptní společnosti“, načež následovaly některé veliké ústavy vídeňské („Úvěrní ústav pro obchod a průmysl“ 1855, dosud největší v Rakousku, a j.). První akciová banka v Čechách r. 1863 („Česká eskontní banka“). Od r. 1868 roste značně počet nově založených akciových bank v souvislosti se spekulacním obdobím, které skončilo krisí z r. 1873, jejíž následky zase většinu nových bank smetly. Ještě r. 1875 trvalo 60 bank akciových se splaceným kapitálem akciovým 231 mill. zl., do r. 1891 klesl fusemí, likvidacemi a konkursy při malém přirostu nových počet akciových bank na 40 se splaceným kapitálem 213 mill. zl. R. 1902 činil počet bank akciových 50 se splaceným akciovým kapitálem 815 mill. K.

Odvracením od smělych obchodů zakladatelských a intensivnějším pěstováním úvěrního obchodu i zaváděním nových oborů působnosti (žirového a kontokorrentního, komunálního úvěru atd.) celkem činnost bank akciových se zdokonalila.

3. Zemské ústavy úvěrní vylučující zjištnou snahu a přihlížející k zanedbaným národohospodářským úkolům úvěrnictví. (Počátek činí „Česká banka hypoteční“ 1865; výpočet ostatních viz výše.) —

Co do politiky bankovní tvořilo se nejprve do r. 1865 zvláštní právo bankovní jen v podobě speciálních privilegií poskytovaných jednotlivým bankám při založení; od té doby zpravidla spočívá jen na obecných předpisech, jež mají za předmět jednak jisté výhody, jednak jisté ochrany zvláště pro určité kategorie věřitelů bankovních. Výhody týkají se jednak poplatkových předpisů (zákon z 10. července 1865 č. 55 ř. z. a nařízení finančního ministerstva z 16. ledna 1866 č. 9. ř. z.), jednak jistých výjimek ze všeobecných zákonů justičních (nařízení ministerstva státní a finanč. z 28. října 1865 č. 110. ř. z.), které zase jsou buď povšechné nebo se týkají jen bank hypotečních. Ochrana ve všeobecném směru (zachování zákonův a stanov) slouží komisaři vládní každé bance přidán (při zemských bankách od zemských výborů jmenovaní členové jejich); určitým směrům ochrany slouží zvláštní zákony, jako jest zákon na ochranu práv majitelů listů zástavních (zákon z 24. dubna 1874, č. 48. ř. z.). Na obsah stanov sám účinkuje se jen administrativou u příležitosti jich předkládání k vládnímu schválení při založení nebo při pozdějších změnách. Stanovy zemských ústavů tvoří se usnesením sněmu, k němuž se vyžaduje nejvyššího schválení.

DODATEK II.

ÚSTAVY ÚVĚRNÍ MAJÍCÍ ZŘETEL K POTŘEBÁM TŘÍD NEZÁMOŽNÝCH.

1. Zastavárny.

Zápůjčky na movité zástavy bývaly ve středověku velmi časté, zvláště provozovány od židů, kteří křesťanské zápovědi úroků nepodléhali. Naléhavá potřeba vedla k tomu, že zřízeny byly vlivem církve veřejné ústavy, půjčovny, jež jako t. zv. „montes pietatis“ hlavně v Itálii, avšak porůznu i jinde v Evropě se objevují. Nej hustěji zřizovány v stol. 16. Prvotně užíváno v „montes“ italských kapitálu sehnáno z darů a nadací, později si ty ústavy samy opatřovaly kapitál na úrok. S počátku půjčovaly bezúročně, později za náhradu nákladů.

V literatuře 17. a 18. stol. podobné ústavy velice se cenily i nesloužily jen spořitebnímu úvěru nemajetných, pro něž prvotně byly zřízeny, aby neupadli do rukou lichvářských, nýbrž i skrovnému dosud úvěru výrobnímu. Za novější doby má produkční úvěr rozličných vyrabitelských tříd své zvláštní úvěrní ústavy (banky, záložny); zastavárny slouží zase ponejvíce konsumpčnímu úvěru nemajetných tříd, ale nezůstaly pouze podniky veřejnými, nýbrž i soukromníci nabyli práva zřizovati je, ačkoliv převahou svoboda živnostenská na ně se nevztahuje, nýbrž třeba jest k jich zřízení zvláštní koncese. Protože pak při soukromých zastavárnách vždy jest nebezpečí lichvářského vykořisťování, jest třeba obsáhlé veřejné kontroly takových zastaváren, zejména přísných regulativů pro ně (osobní bezúhonnost podnikatele, předpis o vedení jistých knih atd.).

2. Spořitelny.

Spořitelny vznikly již v 18. stol. jako ústavy za tím účelem zřízené, aby kapitály i po nejmenších obnosech sbíraly a tak nemajetným vrstvám kapitalisaci usnadnily, i byly to již od počátku ústavy veřejné. Kapitálu sebraného užívaly dříve hlavně ke koupi cenných papírů, později též k eskontu a zápůjčkám. Poměrně rozsáhlejší užívání jich k zápůjčkám hypotečním tu a tam tím bylo usnadněno, že při menších vkladech spořitelních více bývá úmyslu ponechati je spořitelně déle než při větších vkladech u bank de-

posita přijímajících. Celkem vyhověly spořitelny jen se stránky svých obchodů passivních prospěchům a potřebám vrstev nemajetných. S přijímáním menších vkladů jsou ostatně spojeny i větší výlohy správné, proto úrok ze vkladů je nižší.

Slovem „poštovní spořitelny“ naznačuje se jen faktum, že slouží poštovní úřady po celé zemi za sběratele vkladů, které pak odvádějí do centrálních ústavů, kde se ukládání děje zpravidla v cenových papírech (státních dlužních obligacích). Výhody toho zařízení jsou: Rozmnožená příležitost obecnstvu poskytnutá ke vkládání, a to i co do místa (hojně sběrně) i co do času (každodenní dlouhé úřední hodiny poštovních úřadů vklady přijímajících), možnost ve vkladu na jednom místě učiněném u jiného poštovního úřadu pokračovati nebo vklad na jednom místě učiněný jinde vyzvednouti; za to dávají poštovní spořitelny jen nízký úrok, což jest následkem relativně větších výloh správných.

3. Záložny.

Tímto názvem zahrnují se dnes rozličné druhy ústavů, sloužících sprostředkování úvěru, které po stránce svých obchodů aktivních přihlížejí (aspoň dle původní intence) k prospěchu výrobních tříd, ku přímému účastenství v užívání úvěru při velkých bankách přístup nemajících.

Rostoucí podpora, jakou vždy větší rozšířenost a lepší organizace ústavů úvěrních výrobní činnosti poskytovala, týkala se totiž předem jen většího podnikatele, který i obtížnějším formálním podmínkám od velkých bank kladeným snáze vyhověti dovedl. Za to malému vyrabiteli (rolníku, maloživnostníku) přístupny nebyly. Někde zařídily se konečně banky zápůjční, přístupné i maloživnostníku (Švýcarsko), jakož vůbec zde i onde hleděly banky usnadniti podmínky dosažení úvěru malým živnostníkům (Skotsko). Předem připadá však úkol ten t. zv. záložnám, pod kterýmž jménem arci zahrnují se typy v ústrojí a působnosti velmi rozdílné. I můžeme zejména rozeznávat tyto:

a) Typ utvořený od Schulze-Delitzsche. Jsou to záložny na principu svépomoci a vzájemnosti. Tvoří se ve formě t. zv. otevřených společenstev, t. j. dobrovolných spolčení, jichž počet členů a podílů není obmezen; členem se stane, kdo přistoupí aspoň s jedním t. zv. závodním podílem (Geschäftsanteil);

může jich míti i více, a pokud si vypoučí, musí jich míti v poměru k velikosti zápůjčky, která se mu povolí. Společenstvo sprostředkuje mezi kapitalisty a svými členy, a jelikož by garancie závodním kapitálem ze závodních podílů vytvořeným byla o sobě skrovnou, sesiluje ji osobním ručením společníků naproti věřitelům společenstva, kteréžto ručení jest buď obmezené (do vícenásobného, nejméně tedy dvojnásobného obnosu podílu závodního) nebo neobmezené (každý společník ručí celým svým jměním).

Která forma, zda ručení obmezené či neobmezené, bude výhodnější, závisí na konkrétních poměrech; absolutně ve prospěch té neb oné formy věc zákonem rozhodnutí není prospěšno. Neobmezené ručení zdržuje někdy přístup členů zámožnějších. Je tudíž dobře, ponechá-li zákonodárce společenstvům, aby si volila ten aneb onen modus ručení (Rakousko). Kde zákonodárství dopouští jenom neobmezené ručení, unikají společenstva většímu risku svých členů tím, že se přeměňují ve společnost akciové (v Německu, dokud se tam připouštělo u společenstva toliko neobmezené ručení).

Společenstvo takto utvořené stoupá mezi dlužníka a věřitele v ten způsob, že přijímá deposita k upotřebení (vklady) od členův i nečlenův a půjčuje pak na směnky nebo cenné papíry, někdy i jiné movité zástavy, též na hypoteky, a to, pokud prvotní ráz svépomocného společenstva zachovává, jediné členům. Dokud k tomu účelu kapitál ze závodních podílů a vkladů nestačí, opatřuje se ostatek zápůjčkami na jméno společenstva, na př. u větších ústavů bankovních, jiných záložen atd., nebo reeskontem u nich.

Veliký národohospodářský význam těchto podniků záleží v tom, že opatřují dostatečně levný kapitál malým živnostníkům (rolníkům atd.), jimž samým zase i zisku z podniku záloženského se dostává. Časem vystoupily četné záložny z mezí prvotní organizace a půjčující i nečlenům, staly se lokálními bankami, které od jiných liší se jen tím, že podnikatelem není akciová společnost, nýbrž otevřené společenstvo.

S prospěchem hledí si nyní záložny otevřítí jistá střediska, zvláštní ústavy úvěrní, za příčinou reeskontu směnek, jakož i k tomu, aby tam přebývající kapitály z jedněch odplývaly, aby odtud zase jiným se jich dostalo, které toho potřebují.

b) Typ Raiffeisenův. I t. zv. záložny (Darlehenskassenvereine) Raiffeisenovy vystupují též ve formě svépomocných společenstev. Liší se však od prve řečených:

1. Zásadním trváním na malých místních obvodech působnosti, takže jen lidé v úzkých stycích sousedských stojící a vzájemně důkladněji se znající mohou býti členy a účastníky úvěru při záložně.

2. Důrazem kladeným na mravní moment v tom směru, že kladou jisté mravní požadavky na své členy a na silného ducha vzájemnosti, následkem čehož i zásadně trvají:

α) na solidárním neobmezeném ručení všech členů;

β) na vyloučení snahy po výnosu závodních podílů (nesúročují se více než pohledávky dlužníků společenstva; přebytky správně tvoří spolkový kapitál členům jako takovým nenáležející a jen účelům společenstva zase věnovaný);

γ) zápůjčky poskytují se jen členům na úvěr osobní;

δ) správa jest bezplatná (vyjma plat účetního).

3. Konečně neobmezují se jen na úvěrní sprostředkování, nýbrž zvláštními společenstvy podřízenými (Untergenossenschaften) snaží se podporovati i laciný nákup surovin, společně opatřování strojův atd.

Celkem liší se od Schulze-Delitzschových tedy spolu tím, že tyto (Sch.-D.) stojí rozhodně na stanovisku obchodnějším a jsou méně uzavřeny.

c) T. zv. hospodářské záložny okresní v Čechách a jim příbuzné záložny kontribučenské na Moravě spočívají na zcela jiných základech. Povstaly z někdejších, v 18. století založených obilních fondů kontribučenských, utvořených povinným nastřádáním obilí ve zvláštních sýpkách za účelem zachování stálé rezervy osevního obilí pro čas nedostatku. Peníze za zpeněžení těch zásob svého času nahromaděné byly v obvodech bývalých panství nejprve proměněny ve fondy, ze kterých se rolníkům skýtaly zápůjčky. Tyto fondy byly pak v Čechách dle zemského zák. z r. 1882 soustředěny podle obvodů okresních zastupitelstev a utvořeny tak nynější „okresní záložny hospodářské“, jimž dáno právo přijímati vklady peněžní (novellou z r. 1885 až do pateronásobné sumy kmenového jmění). Kmenové jmění utvořeno jest z t. zv. podílů kmenových, t. j. bývalých podílů jednotlivých statků na fondu kon-

tribučenském, kteréž i nadále zůstaly vázány na statky příslušné, ale rozdělováním statků namnoze na nepatrné části se rozšířily.

Správu vedou orgány zvolené od podílníků pod dozorem zemských výborů. Hlavní intencí bylo utvořit z těch záložen lokální ústavy pro osobní úvěr rolníků, ale plně nebyla dodržena.

Bursa.

Jméno „bursa“ značí shromáždění, ale též shromážděště obchodníkův a dohodců v určitý čas (denně, týdně, měsíčně), aby osobně obchody uzavírali a smluvili se o stavu a poměrech příslušných oborův obchodů.

Důležitost schůzek takových ocenil již starověk. Vlastní bursy v nynějším smyslu vznikly v 16. stol. v Nizozemí a ve Francii. V Rakousku ponejprv roku 1761 ve Vídni, v Praze, v Brně a v Opavě byly bursy pro veřejné papíry, neosvědčily se však a byly zrušeny; r. 1771 zřízena pak bursa ve Vídni.

V obchodě bursovním vyvinuly se jisté zvyky, které později namnoze v zákonech a stanovách bursovních byly formulovány, když se vyvinul veřejný dohled státu k bursám. Bursy samy však vznikly a vznikají dosud z iniciativy a potřeby obchodnictva.

Novější ráz bursy jest takový: Jsou to ústavy, jež s povolením veřejné správy z iniciativy interessentů se zřizují a od nich jsou vydržovány i autonomně spravovány v mezích obecných státních normativních předpisů (zákony bursovní, schválené stanovy) a pod veřejným dohledem (komisařů bursovních státem ustanovených).

Dle předmětu rozeznávají se bursy pro obchod ve všech druzích zboží nebo jen pro jednotlivé druhy zboží, pro směnky a cenné papíry neboli bursy efektové, pro suroviny, zejména obilí (bursy plodínové).

Hlavní prospěch bursy zakládá se ve výhodách pořádaného trhu a pravidelného tvoření cen za stálého účastenství nejinteligentnějších (nejchytřejších, nejzručnějších) živlů nabídky a poptávky, jež jsou informovány o všech momentech pro nabídku a poptávku důležitých a vždy jsou ochotny přivést je k platnosti naproti sobě navzájem. Lze při tom v každý čas objem a důtklivost nabídky a poptávky přehlédnouti a konjunktury využítkovati. Zprávy o poměrech výroby, spotřeby, obchodu vniknou v kruhy interessentů, pravidelná publikace listů kursovních stává se pod-

kladem pro tvoření cen mimo okruhy bursy. Při tom je bursa hlavní oporou t. zv. arbitráže, jež stopující ustavičně všechny změny v kursech a v úrokové míře, vyhledává a zjišťuje nejvhodnější příležitost ke koupím a prodejům, vyrovnává místní rozdíly v kursech a usnadňuje nejlevnější způsoby placení (srovn. o směnečném kursu). Zejména stala se bursa — vzhledem k velkolepé mobilisaci úvěru pomocí rozličných cenných papírů — nutným orgánem nynějšího trhu kapitálového. Jelikož výhody spořádaného trhu lépe nabídkou a poptávkou v jednom místě soustředěnou se dosahují než roztráštěním po více místech, plyne z toho krátkost doby bursovní (málo hodin pokaždé) a nedovolenost více burs v témže místě a tedy i záповěď t. zv. burs pokoutních (Winkelbörse). Na vynikajících místech jest denní bursa pravidlem, na speciálních (pro jednotlivé předměty, na př. lněnou přtzi v Trutnově) bývají schůzky řídčí.

Jelikož se na burse v krátké poměrně době četné, rozmanité a často na veliké sumy jdoucí obchody uzavírají, jest první a základní potřebou bursy, aby se obchody děly dle přesných pravidel a za pomoci vhodných orgánů sprostředkovatelských. Pravidla řečená, dříve zkušenostmi a obyčejí ustálená, formulují se nyní přesně v podobě t. zv. usancí (zvyklostí) bursovních. Prostřednictvím mezi stranami připadá zvláštním sprostředkovatelům (dohodcům neboli sensálům), jejichž živnost jest buď koncessovaná nebo i volná; ale i tam, kde jest volná (jako na př. v Německu), bývají přece zvláštní přísežní sensálové, kteří požívají jistých výhod (průvodnost jejich zápisů a knih), avšak mají i zvláštní povinnosti (na př. neprovozovati obchody na vlastní vrub). Technika bursovních obchodů sama nadmíru rozmanitě se vyvinula tím, že zejména vedle obchodů za hotové (kulantní neboli „denní“ obchody) vyvinuly se rozmanité způsoby obchodů lhůtních, t. j. obchodů, při nichž dodání nebo koupě smlouvá se na určitý termín budoucí (odtud i název „termínové obchody“). Ty pak dostaly zvláštní ráz tím, že mezi nimi vedle takových, při nichž jest úmyslem stran zboží skutečně dodati resp. převzati, vyvinuly se i takové, při nichž toho úmyslu není, nýbrž jest tu pouhý úmysl získati ze změn kursovních a pracovati k tomu, aby vypadly pro dotýčnou stranu příznivě. Tyto snahy uskutečňují se v podobě t. zv. obchodů *differentních* a *prae-miových*. Při obchodech prve řečených

strana, pro kterou nastal nepříznivý obrat v kursech, sprosíl se svého závazku (převzítí nebo dodatí zboží za cenu smlouvenou) tím, že nahradí druhé straně diferencí mezi kursem smlouveným a skutečným kursem v den dospělosti (obchod diferenční); při praemiových obchodech pak umlouvá se předem určitá náhrada, kterou zaplatí strana, aby mohla v určitý čas od obchodu ustoupiti nebo aby mohla žádati ještě dodání určitého množství dotčeného zboží od strany za cenu smlouvenou nebo aby musila ještě více převzítí a pod.

K těmto obchodům pak přistupují ještě jisté obchody s bankéři uzavírané se strany spekulantů za tím účelem, aby ve spekulaci počatě pokračovati mohli, buď že kupují jisté papíry s právem zpátečního prodeje za určitou praemii (deport), nebo zase že je s právem koupě zpáteční prodávají (report). Deport a report vyměřují se procentuálně pro rata temporis et quanti.

Kdo kupuje na dodání, očekává stoupaní cen (hausse), aby pak za vyšší kurs prodal, za smlouvený nižší dodání sobě zabezpečiv; naopak zase prodavač (na dodání) spekuluje na klesnutí cen (baisse). Jsou tedy vždy dvě strany na burse a podle toho, kupuje-li kdo či prodává, vždy jedné s obou stran náleží, a proto také pro všechny předměty spekulace na burse zpravidla bývá živá poptávka a nabídka.

Nezřízená, nepoctivých prostředků se nešířící spekulace (falešná reklama, fiktivní koupě a prodej) jest zlo, které jen se spekulací samou by se dalo vypleniti, ale zapověděti ji (spekulaci) nelze, protože nelze vésti přesnou hranici, pokud jest nebo není nějaký obchod spekulacním, a jistá spekulace při každém obchodě jest nutnou. Zejména pak obchody lhůtní samy svádějí k tomu, že strany v ně se pouštějící uzavírají ku většímu svému zabezpečení ihned jiné obchody, aby se kryly (kdo uzavřel prodej na dodání, uzavírá na jiné straně koupí na dodání). Stesky na řečené obchody spekulacní a spojené s nimi kolísání cen, pokud se zejména týkají rolnických výrobků, obracejí se pak obyčejně k tomu, aby byly vůbec diferenční a termínové obchody odstraněny. Jisto jest, že převaha spekulantských živlů bursovních nad nezasvěcenými kruhy výrobními, zejména rolnickými, způsobuje pro tyto časté újmy, leč mnohé újmy od nich pociťované nejdou na vrub takových obchodů, nýbrž mají jiné příčiny (klesnutí cen obilních

po žních pro úsilnou nabídku vyrabitelů), a jest proti nim možna pomoc vhodnou intelligentní svépomocí (skladiště obilní a j. pod.).

Nezbývá tedy než působiti způsobem obmezujícím, jako jest přísná žalovatelnost obchodů na burse, bursovní daně atd.